

notions that mainly determine natural resources as public domain or the ones that fall under its characteristics. On this basis, there has been derived the author's own understanding of the essence of the category of «public ownership of natural resources». Public ownership of natural resources is a prerequisite for the realization of public interests (public social and state interests), to ensure the economic foundations of the constitutional order and national security and to maintain the quality of the environment for the present and future generations. It is proved that the earth and other natural resources that are not only in public but in private property must be used only taking environmental public interests into consideration. The duty of the state as a public legal formation is to regulate interference in the relations of ownership of natural resources legitimately. The state is endowed with the greatest capacity to become the conveyer and defender of public (social) environmental interests. Public environmental interests, the bearer of which is society in general, should acquire a clear outline and the specific legal content through the normative laying down principles, priorities, prohibitions and restrictions that are intended to ensure the safe environment.

There has been proved the necessity of legislative laying down the concept, types, entities, content and peculiarities of implementation of the right of public ownership to natural resources, which is an objective requirement of time and environmental legal doctrine.

Keywords: natural resources, public ownership, public ownership of natural resources, public interests, the right of ownership of the Ukrainian people to natural resources.

Петренко К.Ю.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 349.6

Постановка проблеми. В даній науковій статті висвітлені як основні проблеми та наслідки забруднення навколишнього природного середовища, так і правові засоби, механізми забезпечення екологічної рівноваги та безпеки, що відображаються крізь призму історії розвитку екологічного законодавства. З'ясовано особливості законодавчого врегулювання даної проблематики починаючи з доіндустріальної епохи по сьогодні. Досліджуючи історію становлення правового забезпечення екологічної безпеки, я зробила висновки, що науковці не дійшли до однієї спільної думки щодо конкретної дати становлення першого правового механізму боротьби із забрудненням довкілля. Проте, своєю робо-

тою відносно даного питання, я підтримала точку зору Світлани Плачкової (власне, наукова стаття , яка представлена мною і базується в основному на роботі Світлани Плачкової « Энергетика : историяЁ настоящее и будущее»). На мою думку, щоб вияснити ефективність сучасних правових заходів забезпечення екологічної безпеки, слід згадати якими вони були до сьогодні та міру їх дієвості щодо покращення стану навколишнього середовища. Тобто, при аналізі ряду різних джерел в сфері екологічного права, основним завданням та проблемою наукової роботи стало визначення історії законодавчого регулювання екологічної безпеки.

Метою статті є визначення та дослідження історії та етапів становлення екологічного законодавства в світі.

Виклад основного матеріалу. Для початку, мені хотілось б процитувати Л.М. Толстого: « Всі лиха людей відбуваються не тому, що вони не зробили того, що потрібно, а тому, що вони роблять те, чого непотрібно робити». Ядерне бомбардування Хіросіми і Нагасакі(Японія, 1945р), Лондонський смог (Англія, 1952р.), аварія на заводі Union Carbide(Індія, 1984р.), вибух на Чорнобильській АЕС(Україна,1986р), вибух на нафтовій платформі Deepwater Horizon(Мексика, 2010р.), аварія на АЕС Фукусіма (Японія,2011р), безконтрольна викачка води з Аральського моря, -- це далеко не повний список екологічних катастроф за останні століття взаємодії людини і природи. Якщо звернути увагу на роки, то можна зробити висновок, що проблема екологічної безпеки стала критичною починаючи з другої половини 19 століття. Проте актуальність даної теми бере початок ще з доіндустріальної епохи, а саме з моменту, коли людина навчилась приборкувати вогонь. Але на даному етапі розвитку цивілізації і мови не могло йти про боротьбу з наслідками даних діянь. Та з часом, коли людство замість спалювання дерев почали використовувати вугілля (що давало неприємний запах) у 1300 році король Едуард I видав указ, згідно з яким під страхом смерті було заборонено спалювати вугілля у Лондоні. Можна вважати, що даний «драконівський закон» став первозданим правовим регулятором забезпечення екологічної безпеки. В цій же державі(Англії) у 1388 році був виданий перший закон щодо охорони навколишнього

середовища, який забороняв скид побутових та виробничих відходів у річку Темза. Під час аналізу наукової роботи Світлани Плачкової «Энергетика: история, настоящее и будущее», я зробила висновок, що від 1388 року по 18 ст. ніяких нових правових заходів щодо захисту довкілля не було прийнято. Адаже, як зазначає автор, винаходи парових машин (які були одними з найважливіших подій промислової революції) у 18 ст. стали причиною різкого зростання міст (де від заводів йшов викид диму в атмосферне повітря), що призвело до більшого забруднення навколишнього середовища. Саме тому у 1827 році муніципалітет Глазго у спеціальній постанові запровадив мінімальну висоту димових труб, регламентував розміри камінів, печей, димоходів, а також вимагав слідування за повнотою згорання палива. Після цього з 1890 року було видано численні закони по боротьбі з димом. Проте це не дало ніяких результатів (не дивлячись на спеціальні інспекції та громадський контроль).

Якщо брати до уваги історію правового забезпечення екологічної безпеки на території України, то слід зазначити, що дане питання на законодавчому рівні не регулювалось до 1 липня 1911 року (коли Київський губернатор Гірс підписав «Обов'язкову постанову про усунення забруднення міста та повітря газами, сажею і димом, що виходить із труб фабричних, заводських і промислових установ»). Положення веліло: «Топки... і саме опалення їх мають здійснюватись таким чином, щоб із домових труб не вилітали густий дим, сильна сажа і великі іскри». Раніше, ані в Руській правді (1016, 1280pp), ані в Литовських статутах (1529, 1566, 1588pp), ані в Правах, за якими судиться малоросійський народ (1743р) згадки про правові заходи захисту довкілля не згадувалось. Слід звернути увагу на такі законодавчі акти, як циркуляр «Про усунення забруднення міста та повітря газами, сажею і димом», який виданий 2 лютого 1914 року; законопроект «Про санітарну охорону повітря, води і ґрунту» (грудень 1913 рік); проект закону «Про санітарну охорону повітря від забруднення димом» (1915р.). Дані проекти не були прийняті, оскільки не містили конкретних вказівок щодо того, які заходи необхідно приймати для очищення повітря від забруднення, проте стали одними з багатьох спроб за-

безпеки екологічної безпеки на державному рівні (серед яких, власне, наприкінці 1939 року була інструкція Всесоюзної держсаніспекції про санітарну охорону атмосферного повітря, на яку сподівались захисники чистоти води і повітря, проте у вересні 1939 року відхилена Раднаркомом СРСР). У 1920 році було видано постанову Народного комісаріату праці щодо охорони населених місць від шкідливого впливу промисловості, згідно з якою для будівництва підприємств виділялись спеціальні території, що ув'язувались із загальним планом забудови. Прогресом у боротьбі за безпеку навколишнього середовища стало прийняття нової постанови у 1922р., де передбачалась відповідальність на споживачів за неправильне поводження з печами і вибір палива. Уряд СРСР в 1949 році приймає першу в країні постанову «Про засоби боротьби із забрудненням атмосферного повітря та покращення санітарно-гігієнічних умов населених пунктів». З цього часу в Україні було прийнято більше 10 постанов і розпоряджень уряду щодо охорони навколишнього середовища (наприклад влітку 1960 року – закон «Про охорону природи УРСР»).

Якщо ж повернутись до світової практики то в 60-ті роки ХХ ст. у більшості європейських країн і США були прийняті загальнонаціональні закони щодо захисту атмосферного повітря. У густонаселених країнах Західної Європи та Японії з ініціативи громадськості проблема контролю вихідних газів теплоелектростанцій була висунута на рівень національних завдань у середині 70-х років. З 1970 року ЄС підписав 200 угод з питань захисту навколишнього природного середовища. У червні 1984 р. країнами, що входять в Європейське Співтовариство, був прийнятий основоположний документ «Air Framework Directive», що містив основні положення щодо обліку шкідливих викидів в атмосферу від ТЕС та інших паливовикористовуючих установок потужністю більш ніж 50 МВт. Вже в 1988 році була прийнята нова директива, що вимагала безперервного моніторингу для нових установок потужністю, більшою за 300МВт. У США, в листопаді 1990 року були опубліковані доповнення до Закону про чисте повітря. У них передбачались жорсткіші норми викидів котельних установок. У 1985 році країни Європи, США та Канада підписали «Протокол

щодо скорочення викидів сірки або їх транскордонних потоків щонайменше на 30%». У жовтні 1988 р. став діяти протокол, що зобов'язує країни, які його підписали, у тому числі і Радянський Союз, заморозити викиди оксидів до 1994 року на рівні 1987 року, а в наступному знижувати їх У 1989 року Польща стала першою країною в Східній Європі, яка прийняла Національну екологічну політику.

Хотіла б зазначити, що історію становлення екологічної політики науковець І. Л. Середа поділяє на 5 етапів : 1) (1951–1971). Автор його характеризує відсутністю в ЄС правової компетенції у сфері навколишнього середовища. Він зазначає, що на цьому етапі проводилися лише одиничні факультативні заходи. 2) (1972–1985): науковець вважає «для цього етапу характерне проведення початкових заходів щодо захисту навколишнього середовища країнами ЄС, поява перших програм дій у цій сфері, початок розвитку правового регулювання в області екології». 3) (1986–1991). Цей період І.Л. Середа охарактеризує як етап закріплення компетенції у сфері охорони навколишнього середовища за інститутами ЄС. 4) (1992–2002) згідно роботи даного автора, протягом даного періоду відбувалося удосконалювання екологічної політики ЄС. За цей час були позначені основні рамки поточної екологічної політики за рахунок інституціонального закріплення питань екологічної політики і проблем навколишнього середовища в Договорах ЄС. 5) (2003 – до нашого часу). І.Л. Середа зазначає, що екологічна політика ЄС здійснюється відповідно до повноважень Співтовариства у цій сфері, які зафіксовані у Договорі про утворення ЄС та Договору про функціонування Європейського Союзу. Проаналізувавши дану роботу і ряд інших, я не згідна з позицією І.Л. Середи. На мою думку, доцільно було б додати ще один етап, а саме з 1300 року по 1950 рік. Оскільки даний період став основою для зародження правових засобів забезпечення екологічної рівноваги та безпеки в світі, про які описує І.Л. Середа.

На сучасному етапі розвитку України одним із основних обов'язків держави є забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги (ст16 Конституції України). В умо-

вах зростаючої загрози навколишньому середовищу і здоров'ю проблема охорони навколишнього середовища вийшла за межі національних кордонів та перетворилась в одну із глобальних проблем, що стоять перед світом. Міжнародне співробітництво у сфері екології базується на відповідних положеннях Статуту ООН (Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (саміт «Планета Земля» 1992 р.), на якій визначено програму дій «Порядок денний на XXI століття» («Agenda 21»), або, інакше кажучи, довгострокову стратегію сталого розвитку, яку схвалила міжнародна спільнота. Через п'ять років на дев'ятнадцятій спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН (23-28 червня 1997 р.) прийнято Програму дій з подальшого впровадження «Порядку денного на XXI століття» (Rio + 5). Всесвітній саміт зі сталого розвитку, що проходив у Йоганнесбурзі, ПАР (з 26 серпня по 4 вересня 2002 р.), за формулою саміту «Rio + 10», передбачав, з одного боку, його спадкоємність стосовно першого саміту в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), а з іншого - аналіз досягнутого у світі за минулі 10 років і пошуки нових шляхів розвитку. Підсумковими документами Саміту стали політична Декларація і План дій.); Декларації Стокгольмської конференції з проблем навколишнього середовища(1972р) на якій не тільки були прийняті важливі документи (Декларацію, що містить 27 принципів екологічно коректної поведінки держав, і Програму дій), але саме вона послужила джерелом формування міжнародного екологічного права; Хартія Європейського Союзу про основні права (м. Ніцца(Франція) 7 грудня 2000 р.), в якій земля не розглядається як окремий об'єкт, а як складова навколишнього природного середовища(ст. 37); Конвенції щодо оцінки впливу на навколишнє середовище у транскордонному просторі (1981 р.); Конвенція про біологічну різноманітність (1992 р.); Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря (1992 р.); Конвенція про водно-болотні угіддя (підписана 2 лютого 1971р. у м. Рамсар (Іран) і ратифікована Верховною Радою СРСР 26 грудня 1975 р.); Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (м. Берн) ; Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (від 16

листопада 1972р); Консульські установи, діяльність яких здійснюється на основі двосторонніх консульських конвенцій між державами (наприклад Консульська конвенція між Україною і Республікою Польщею (підписана 08 вересня 1991р, набула чинності 21.01.1994). Безпосередній вплив на забезпечення екологічної безпеки здійснює Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (від 25 жовтня 1995р). Стратегія біла запропонована Маастрихтською декларацією « Про збереження природної спадщини Європи»(1993р) і в її основу лягли Європейська стратегія збереження природи (1990р), результати конференцій Міністрів охорони довкілля у містах Добржиш та Люцерн(1991 та 1993рр), Конференції ООН з питань довкілля і розвитку(1992р). Також слід звернути увагу на такий тип законодавчого акта Європейського союзу як Директива (створення якої спрямована на підвищення обізнаності з питань, що стосуються довкілля, шляхом забезпечення громадськості права на доступ до екологічної інформації, яка знаходиться у розпорядженні державних органів). До прикладу можна навести Директиву 2001/42 про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм (від 27 червня 2001 року), Директива Ради 97/11/ ЄС , що доповнює Директиву 85/337/ ЕЕС стосовно оцінки впливу деяких державних і приватних проектів на навколишнє середовище , Директива Ради 85/337/ ЄЕС (від 03.03.1997 р.) стосовно оцінки впливу деяких державних і приватних проектів на навколишнє середовище, Директива Ради 2006/43/ ЄС про Звітність окреслює вимоги щодо регулярної звітності та інші.

Слід зауважити, що незважаючи на вищеперечисленні механізми екологічної політики, кожного року з надр планети видобувається 100 млрд тонн руд, природного палива та ресурсів, видобуток природного газу і нафти в рік сягає до 5 млрд. тонн, в атмосферу викидається більше 200 млн. тонн оксиду вуглецю і приблизно 150 млн. тонн діоксиду сірки, у Світовий океан зливається близько 10 млн. тонн нафти, на 67 млн. га зменшуються площі ґрунтів, придатних для землеробства і 40 % причин смертності людей становить саме забруднене навколишнє середовище. Американський біолог А. Кніс зазначає « Ми опинились в такому

самому забрудненому повітрі, як і риба в забрудненій воді». Для охорони навколишнього середовища, з 1972 року політика держав зводиться до принципу «забруднювач платить» (тобто покладання на забруднювачів відповідальності за всі дії, що спричиняють шкоду навколишньому середовищу). Звичайно, як показує історія немає абсолютного та ідеального правового засобу боротьби із забрудненням як А. Печчеї зазначає: «Ніхто, власне, не знає, котра саме з безлічі небезпек і проблем — далеко не всі з яких ми вже встигли відчути й усвідомити — розпочне ту ланцюгову реакцію, що поставить людство на коліна...». проте на сьогоднішній день сучасна світова законодавча практика в порівнянні з минулими епохами є найбільш ефективною та дієвою.

Висновки. Отже, взявши до уваги наведене вище та наукові роботи Середи І., Плячкової С., Романко С., Балюк С.А., Труш О., Андрієнко М.В., Ломовських Г. А, я пропоную визначити такі етапи становлення правового забезпечення екологічної безпеки :

1) 1300- 1950 рр. Етап формування екологічної політики щодо боротьби із забрудненням навколишнього середовища (1300р – указ, згідно з яким було заборонено спалювати вугілля на території Лондона; 1388 рік – закон, в якому зазначалась заборона скиду відходів будь-якого характеру у річку Темза; 1890р—вида-но ряд законів по боротьби з димом; 1911р – видано обов’язкова постанова «Про усунення забруднення міста та повітря газами, сажею і димом» та інші закони, постанови та законопроекти). Дані правові засоби регулювання екологічної поведінки людей можна назвати першими спробами забезпечення екологічної безпеки.

Наступні 5 етапів наведені науковцем І.Л. Середою, з формуванням яких я згідна:

2) (1951–1971). відсутність в ЄС правової компетенції у сфері навколишнього середовища. На цьому етапі проводилися лише одиничні факультативні заходи.

3) (1972–1985): «Для цього етапу характерне проведення початкових заходів щодо захисту навколишнього середовища країнами ЄС, поява перших програм дій у цій сфері, початок розвитку правового регулювання в області екології.».

4) (1986–1991): Цей період І.Л. Середа охарактеризує як етап закріплення компетенції у сфері охорони навколишнього середовища за інститутами ЄС.

5) (1992–2002): протягом даного періоду відбувалося удосконалювання екологічної політики ЄС.

6) (2003 – до нашого часу): І.Л. Середа зазначає, що екологічна політика ЄС здійснюється відповідно до повноважень Співтовариства у цій сфері, які зафіксовані у Договорі про утворення ЄС та Договору про функціонування Європейського Союзу.

1. Конституція України

2. Світлани Плачкової «*Енергетика : историяЕ настоящее и будущее*» <http://energetika.in.ua/ru/books>

3. І.Л. Середа «*Історичний розвиток та формування екологічної політики Європейського Союзу*»

4. О.О.Труш, М.В.Андрієнко, Г.А.Ломовських «*Формування та реалізація спільної екологічної політики європейського союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів*»

5. С.А.Балюк, Л.В.Ганєєв «*Зарубіжний та вітчизняний досвід законодавчого врегулювання правового захисту ґрунтів*» / С.А. Балюк, Л.В. Ганєєв // Вісник аграр. науки. – 2014.

6. http://lubbook.org/book_574_glava_8_Tema_8._Derzhavna_re%D1%94stra%D1%81%D1%96.html

7. *Хартія основних прав Європейського Союзу (Ніцца, 7 грудня 2000 року)*

8. Закон України «*Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року*» *Стратегія від 21.12.2010 № 2818-VI*

9. Закон України «*Про міжнародні договори України*» від 22.12.1993 № 3767-XII

10. Закон України «*Про охорону навколишнього природного середовища*» від 25.06.1991 № 1264-XII

11. Директива 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм.

12. Романко С.М «*Особливості економіко-правового механізму забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції*» / С. Романко // *Право України.* – 2007.

13. *Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством охорони навколишнього середовища, природних ресурсів і лісового господарства Республіки Польщі про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, Міжнародний документ від 18.05.1992р.*
14. *Костицький В.В. «Екологічне право України»: Підручник, – Дрогобич: Коло, 2012.*
15. *Кравченко СМ., Андрусевич А.О., Бонайн Дж. «Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища.» Підручник/Під заг. ред. проф. СМ. Кравченко -Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002р.*

Петренко К.Ю. Історія становлення правового забезпечення екологічної безпеки

У статті розглядається питання становлення та розвитку механізмів регулювання стану навколишнього середовища на законодавчому рівні як в Україні, так і в світі. Аналізуються погляди вчених з приводу проблеми історії та етапи становлення екологічного забезпечення екологічної безпеки та рівноваги.

Ключові слова: етапи становлення правового забезпечення екологічної безпеки, всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, екологічна безпека та рівновага.

Петренко К.Ю. История становления правового обеспечения экологической безопасности

В статье рассматривается вопрос становления и развития механизмов регулирования состояния окружающей среды на законодательном уровне как в Украине, так и в мире. Анализируются взгляды ученых по поводу проблемы истории и этапов становления экологического обеспечения экологической безопасности и равновесия.

Ключевые слова: этапы становления правового обеспечения экологической безопасности, всеевропейская стратегия сохранения биологического и ландшафтного разнообразия, экологическая безопасность и равновесие.

Petrenko K. The history of legal ecological safety

In this scientific article highlights a major problem and the effects of environmental pollution and legal means, mechanisms to ensure ecological balance and safety. The peculiarities of legal regulation of this problem since pre-industrial era to today. Exploring the history of formation of legal environmental safety, I concluded that scientists have not reached a consensus on the specific date of formation of the first legal mechanism to combat pollution. I propose to identify the stages of legal environmental safety not like it was before in this scientific work. Thus, exploring the formation of a legal environmental security, I propose to divide the story into the following stages:

- 1) (1300-1950): stage environmental policy to combat environmental pollution;
- 2) (1951-1971): no EU legal competence in the field of environment.

3) (1972–1985): beginning of legal regulation in the field of ecology and appearance of the first programs in this area.

4) (1986–1991): stage of fixing competence in the field of environmental protection at EU institutions.

5) (1992–2002): improvement of EU environmental policy

6) (2003 - to nowadays): EU environmental policy is carried out of the authority of the Community.

Also, in this scientific article, I explore contemporary legal mechanisms of legal maintenance of ecological safety and balance.

Keywords: stages of legal environmental security, Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy, ecological safety, ecological balance.

Стусяк В.М.

ЛІСОВИЙ СЕРВІТУТ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

УДК 349.6

Новацією сучасного екологічного законодавства є запровадження стосовно природних ресурсів відомого ще з римського права речового права на чуже майно – сервітуту. Діюче природно-ресурсове законодавство на пряму визначає право земельного сервітуту (глава 16 ЗК України) та можливість установаження лісового сервітуту (ст. 23 ЛК України). Проектами поресурсових актів передбачається встановлення сервітутів і щодо інших природних ресурсів, як наприклад, сервітуту надр. Особи, на користь яких договором, законом чи іншим актом встановлені сервітутути, набувають певних прав по користуванню відповідними природними ресурсами. Разом з тим, земельний сервітут і інші природно-ресурсові сервітутути, закріплені поресурсовими законодавчими актами, відрізняються від класичних цивільно-правових [1, с. 329], мають свою специфіку, об'єктивно існуючі особливості, що зумовлені специфікою об'єктного складу сервітутних відносин, в якості яких виступають природні об'єкти (їх ресурси). У редакції Лісового кодексу України 2006 р. закріплено можливість установаження лісового сервітуту. Аналіз змісту єдиної статті, якою законодавець намагався врегулювати питання щодо лісового сервітуту, дозволив дійти висновку про надто загальний підхід у врегулюванні даних відносин та відсутність конкретики, зокрема